

ОЦІНКА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ

Проведено дослідження діючих підходів до класифікації та методологій оцінки конкурентних переваг соціально-економічних систем, визначено пріоритет застосування методології Індексу глобальної конкурентоспроможності. На основі порівняння рейтингів конкурентоспроможності Подільського регіону встановлено набір порівняльних та відмінних конкурентних переваг кожної з областей.

Ключові слова: конкурентні переваги, класифікація конкурентних переваг, методологія оцінки конкурентних переваг, порівняльні та відмінні конкурентні переваги регіону.

BOHATCHIK L.A.
Khmelnytsky National University

EVALUATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES SOCIO-ECONOMIC SYSTEM OF PODILLYA REGION

Research of current approaches to classification and valuation methodologies competitive advantage socio-economic systems identified priority application methodology Global Competitiveness Index. Based on a comparison of ratings competitiveness Podolsk region established a set of comparative and distinctive competitive advantages of each region. Utility the methodology for assessing the competitive advantages of Podolsk region lies primarily in the fact that studied the 12 pillars of competitiveness once again confirmed the proximity of the socio-economic development of neighboring regions, opening up new opportunities for intraregional cooperation.

The results of the analysis have identified areas in which each of the regions and the region as a whole have a different and comparative competitive advantages that should always be used in the preparation of regional strategies and other targeted program documents. At a time when the region becomes a full-fledged competitor, that network forms of cooperation will better utilize available inside-region potential.

Keywords: competitive advantage, competitive advantage classification, assessment methodology competitive advantage, comparative and distinctive competitive advantages of the region.

Постановка проблеми. В умовах формування мережевої економіки конкурентоспроможність окремих підприємств розглядається у тісному взаємозв'язку з конкурентними перевагами соціально-економічних систем. Бажання збереження та примноження конкурентного потенціалу й неможливість чи складність його індивідуального досягнення змушує суб'єктів господарювання об'єднуватись в різні форми добровільної інтегративної взаємодії – підприємницькі мережі, кластери та ін. Як наслідок, регіон перетворюється на складну систему мережевих утворень, функціонування яких на визначеній території збільшує ступінь структуризації взаємозв'язків всередині соціально-економічної системи в цілому.

Виступаючи повноцінним учасником соціально-економічної системи, підприємства, з однієї сторони, наповнюють її власними конкурентними ознаками, з іншої, – користуються конкурентними перевагами території, на якій функціонують. Тобто джерела конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та конкурентні переваги соціально-економічних систем перебувають у постійному взаємозв'язку й взаємозалежності. Звідси, можна зробити висновок про неможливість відокремленого вивчення кожної з категорій та потребу врахування інтересів кожного з учасників внутрірегіональної взаємодії при визначенні джерел формування конкурентних переваг соціально-економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення конкурентних переваг соціально-економічних систем проводиться з використанням різних методик та підходів, зокрема, для цілей статті проаналізовано роботи [1-7]. Проведені дослідження показали, що незважаючи на відмінність набору показників, які використовуються для оцінки, у більшості випадків вони носять інноваційне спрямування та зорієнтовані на покращення якості життя населення. Проте найбільш змістовною та корисною з позиції вивчення конкурентних переваг регіонів України, на нашу думку, є методологія оцінки конкурентоспроможності соціально-економічних систем, запропонована Всесвітнім економічним форумом, яка й стала предметом вивчення.

Мета статті полягає в оцінці конкурентних переваг Подільського регіону за методологією Індексу глобальної конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В науковій літературі розглядають різні джерела конкурентоспроможності регіональних економік та використовуються різні методики й методології для їх

оцінки. Як справедливо відмічає Чайнікова Л.М., на сучасному етапі розвитку економіки можливість успішно конкурувати на ринку визначається наявністю або відсутністю в регіоні конкурентних переваг в порівнянні з іншими регіонами. Саме тому, на її думку, формування конкурентних переваг території повинно відбуватись на базі сучасних досягнень науково-технічного прогресу, розвитку економічної теорії з урахуванням процесів глобалізації національних економік [1]. Згідно теорії конкурентних переваг М. Портера, покладеної в основу багатьох вітчизняних досліджень потенціалу конкурентоспроможності соціально-економічних систем, місце території (нації, регіону) на зовнішньому ринку визначається чотирма умовами, які об'єднані в т.зв. «ромб конкурентоспроможності»: факторні умови; умови попиту; розвиток суміжних і обслуговуючих галузей; наявність загальної стратегії фірми на конкурентному полі [2]. Межевич М.М. при оцінці стартових умов регіонального розвитку у своєму дослідженні [3] аналізує п'ять типів конкурентних переваг: ресурсні, технологічні, інноваційні, глобальні та культурні.

При вивченні потенціалу конкурентоспроможності соціально-економічних систем часто використовується також класифікація, за якої конкурентні переваги регіону поділяють на дві групи: базові та забезпечуючі. До першої групи переваг Нефедова О.Є. пропонує відносити природно-матеріальні ресурси, трудові ресурси та їх кваліфікацію, науковий та управлінський персонал, виробничу базу, а до другої – підприємницький клімат, якість управлінського апарату, вартість робочої сили та інфраструктура [4]. Поділ конкурентних переваг соціально-економічних систем на базові та забезпечуючі, на наш погляд, має принципове значення, оскільки об'єктивно відображає їх реальну функціональну сутність.

Різноманітними є і пропозиції науковців щодо оцінки конкурентних переваг регіону. Зокрема, Марченко Г.В. пропонує досліджувати конкурентні переваги соціально-економічної системи, виходячи з їх поділу на абсолютні і відносні, а також фактичні і потенційні [5]. Грінчель Б.М., Назарова С.А. [6] розробили алгоритм та пофакторну модель вимірювання конкурентного потенціалу регіонального простору та систему первинних індикаторів, яка відповідає критеріям привабливості регіонів для кожного з суб'єктів ринкової взаємодії. Цікавими, на нашу думку, є запропоновані науковцями методичні прийоми по перетворенню первинних індикаторів в бальні коефіцієнти та узагальнюючі оцінки за чотирма факторами – економічним, інноваційним, якістю життя та людським потенціалом. Заслужує на увагу алгоритм оцінки конкурентоспроможності регіону Фрідмана Ю.А., Речка Г.М., Пісарова Ю.А. [7], який базується на кількісному дослідженні конкурентного потенціалу соціально-економічної системи шляхом аналізу п'яти груп показників, що характеризують: рівень економічного потенціалу регіону та ефективність його використання, привабливість регіону для бізнесу та для населення, інноваційність економіки регіону. Розроблений науковцями алгоритм оцінки конкурентоспроможності регіонів дозволяє не лише фіксувати їх конкурентні переваги та рейтинги станом на певну дату, але й проводити моніторинг динаміки конкурентно значимих факторів регіону.

Аналіз різноманітності проаналізованих підходів показує, що всі вони поєднані прагненням комплексного вивчення конкурентних переваг соціально-економічної системи. Незважаючи на відмінність набору показників, які використовуються для оцінки, у більшості випадків вони носять інноваційне спрямування та зорієнтовані на покращення якості життя населення. Найбільш змістовною та корисною з позиції вивчення конкурентних переваг регіонів України, на нашу думку, є методологія оцінки конкурентоспроможності соціально-економічних систем, запропонована Всесвітнім економічним форумом. Відмітимо, що оцінювання конкурентоспроможності регіонів України за методологією Індексу глобальної конкурентоспроможності, яка використовується для дослідження та порівняння 148 країн світу, проводиться в Україні Всесвітнім економічним форумом ще починаючи з 2008 року. Проте, якщо у 2008 році для дослідження було проведено аналіз 12 з 27 регіонів України, то у 2009 році репрезентативність вибірки зросла до 15 адміністративно-територіальних одиниць, у 2010 році – збільшилась до 20 областей, а з 2011 року проводиться оцінка всіх 27 адміністративно-територіальних одиниць країни, що дає можливість проведення порівняльного аналізу результатів окремо взятого регіону як у динаміці, так і в порівнянні з іншими регіонами України, а також з країнами світу [8].

Оцінювання проводиться за 12 складовими конкурентоспроможності, які об'єднані у три групи:

- 1) базові вимоги: інституції; інфраструктура; макроекономічне середовище; охорона здоров'я та початкова освіта;
- 2) підсилювачі ефективності: вища освіта та професійна підготовка; ефективність ринку товарів; ефективність ринку праці; рівень розвитку фінансового ринку; технологічна готовність; розмір ринку;
- 3) фактори розвитку та інноваційного потенціалу: рівень розвитку бізнесу; інновації.

Останнє дослідження рейтингу конкурентоспроможності регіонів України було проведене у 2013 році. Порівняння рейтингів конкурентоспроможності Подільського регіону у 2011-2013 роках представлено у табл. 1 (складено за [8; 9; 10]).

На нашу думку, використання методології Індексу глобальної конкурентоспроможності дозволяє виявити складові т.зв. порівняльних та відмінних конкурентних переваг досліджуваних областей (табл. 2,

узагальнено за [8; 9; 10]). При цьому для оцінки порівняльних конкурентних переваг Подільського регіону нами було обрано складові конкурентоспроможності, за якими Вінницька, Хмельницька чи Тернопільська області перебувають серед перших десяти лідерів; відмінні конкурентні переваги обирались на підставі виключного лідерства соціально-економічної системи.

Таблиця 1

Порівняння рейтингів конкурентоспроможності Подільського регіону у 2011-2013 роках

Складові конкуренто-спроможності регіонів України	Вінницька область			Хмельницька область			Тернопільська область		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
БАЗОВІ ВИМОГИ:									
Складова 1: Інституції	5	8	2	3	7	1	10	10	11
Складова 2: Інфраструктура	14	15	16	25	26	24	27	27	27
Складова 3: Макроекономічне середовище	10	1	1	26	1	1	3	1	1
Складова 4: Охорона здоров'я та початкова освіта	14	16	18	8	9	7	9	5	4
ПІДСИЛЮВАЧІ ЕФЕКТИВНОСТІ:									
Складова 5: Вища освіта та професійна підготовка	24	22	23	14	19	17	8	10	16
Складова 6: Ефективність ринку товарів	3	4	13	19	10	2	23	23	27
Складова 7: Ефективність ринку праці	5	6	7	10	3	1	23	13	14
Складова 8: Рівень розвитку фінансового ринку	19	16	14	13	13	7	23	12	16
Складова 9: Технологічна готовність	8	12	12	23	22	16	4	26	25
Складова 10: Розмір ринку	13	14	13	19	19	17	25	25	25
ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ									
Складова 11: Рівень розвитку бізнесу	16	13	14	18	18	15	26	22	25
Складова 12: Інновації	14	11	12	20	24	19	15	19	23
РЕЙТИНГ ПО УКРАЇНІ	14	15	16	20	22	13	24	23	24

Таблиця 2

Оцінка конкурентних переваг Подільського регіону у 2011-2013 роках за методологією Індексу глобальної конкурентоспроможності

Складові регіону	Порівняльні конкурентні переваги	Показники відмінних конкурентних переваг
Вінницька область	Інституції	Прозорість політики державних органів; надійність роботи правоохоронних органів; низький рівень втрат бізнесу від злочинності та насильства; рівень стандартів аудиту та звітності; охорона інтелектуальної власності
	Ефективність ринку товарів	Ступінь монополізації ринку; вибагливість покупця; витрати на проведення аграрної політики
	Ефективність ринку праці	Оплата праці та продуктивність
	Технологічна готовність	—
Хмельницька область	Інституції	Рівень стандартів аудиту та звітності; захист інтересів міноритарних акціонерів; прозорість політики державних органів
	Охорона здоров'я та початкова освіта	—
	Ефективність ринку товарів	Ступінь монополізації ринку; тяжкість митних процедур
	Ефективність ринку праці	Оплата праці та продуктивність
	Рівень розвитку фінансового ринку	Надійність банків
Тернопільська область	Інституції	Рівень стандартів аудиту та звітності; низький рівень втрат бізнесу від злочинності та насильства; надійність роботи правоохоронних органів
	Охорона здоров'я та початкова освіта	—
	Технологічна готовність	—

Так, в цілому Подільський регіон отримує порівняльні конкурентні переваги за показником «Інституції», який входить до базових вимог конкурентоспроможності; Хмельницька та Тернопільська області перебувають серед лідерів за показником «Охорона здоров'я та початкова освіта», Вінницька та Хмельницька області – за складовими «Ефективність ринку товарів» та «Ефективність ринку праці», які включено до підсилювачів ефективності. Проте, згідно методології Індексу глобальної конкурентоспроможності, жодна з областей не отримала порівняльних конкурентних переваг за факторами розвитку та інноваційного потенціалу. Складову «Макроекономічне середовище» нами не було включено до конкурентних переваг Подільського регіону, оскільки, згідно з досліджуваною методологією, для її розрахунку використовуються загальнонаціональні показники, які формуються за межами регіональної соціально-економічної системи.

Висновки. В цілому, проведені дослідження показали, що Подільському регіону властиві відмінні конкурентні переваги лише за базовими вимогами; порівняльних конкурентних переваг соціально-економічна система набуває завдяки як базовим факторам, так і складовим підсилювачів ефективності. Потребують подальших досліджень низькі показники факторів розвитку та інноваційного потенціалу Вінницької, Хмельницької та Тернопільської областей.

Корисність розглянутої методології для оцінки конкурентних переваг Подільського регіону полягає, перш за все, в тому, що проведене вивчення 12 складових конкурентоспроможності ще раз підтвердило близькість соціально-економічного розвитку сусідніх областей, що відкриває нові можливості для внутрірегіональної співпраці. Результати проведеного аналізу дозволили виявити напрями, в яких кожна з областей та регіон в цілому володіють як відмінними, так і порівняльними конкурентними перевагами, що повинно бути обов'язково використане при підготовці регіональних стратегій та інших цільових програмних документів. В умовах, коли регіон перетворюється на повноправного учасника конкурентної боротьби, саме мережеві форми взаємодії дозволять краще використати наявний внутрірегіональний потенціал.

Література

1. Чайникова Л. Н. Конкурентные преимущества региона: кластерный подход (на примере Тамбовской области) [Электронный ресурс] / Л. Н. Чайникова. – Режим доступа: http://science-bsea.narod.ru/2009/ekonom_2009/chaynikova_konkur.htm
2. Портер М. Конкуренция : учебное пособие / М. Портер ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2000. – 495 с.
3. Межевич Н. М. Основные направления региональной политики Российской Федерации. Ч. 2. : Механизмы региональной политики [Электронный ресурс] / Н. М. Межевич. – СПб., 2005. – Режим доступа: <http://dvo.sut.ru/libr/history/i299mez2/index.htm>
4. Нефедова Е. Е. Формирование конкурентоспособности региона в переходной экономике : автореф. дис. ... канд. экон. наук 08.00.05 [Электронный ресурс] / Е. Е. Нефедова. – Саратов, 2001. – 32 с. – Режим доступа: <http://www.kr.ua-gu.net/diss/liter/192315.html>
5. Марченко Г.В. Инвестиционная привлекательность регионов как фактор их конкурентоспособности
6. Гринчель Б.М. Методы оценки конкурентной привлекательности регионов : монография / Б.М. Гринчель, Е.А. Назарова. — СПб.: ГУАП, 2014. —244 с.
7. Фридман Ю.А. Алгоритм оценки конкурентоспособности региона / Ю.А. Фридман, Г.Н. Речко, Ю.А. Писаров // Вестник НГУ. Серия: Социально-экономические науки. – 2014. – Т. 14, вып. 4. – С. 111-124.
8. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. Назустріч економічному зростанню та процвітання [Електронний ресурс] // Офіційний сайт фонду «Ефективне управління». – Режим доступу: <http://www.feg.org.ua/ua/reports>
9. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2012. Назустріч економічному зростанню та процвітання [Електронний ресурс] // Офіційний сайт фонду «Ефективне управління». – Режим доступу: <http://www.feg.org.ua/ua/reports>
10. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2011. Назустріч економічному зростанню та процвітання [Електронний ресурс] // Офіційний сайт фонду «Ефективне управління». – Режим доступу: <http://www.feg.org.ua/ua/reports>

Надійшла 21.03.2016; рецензент: д. е. н. Войнаренко М.П.